

XHEMIL FRASHËRI

ARMIQTË

841-32
F. 84

N. SH. BOTIMEVE «NAIM FRASHËRI»
TIRANË, 1959

8511-32

F 84

XHEMIL FRASHËRI

~~8511-3~~
FE 8

208

~~2188~~
BIBLIOTEKA E SHETIT
G. JIROKASTER

A R M I Q T Ë

(Tregime)

26

26.

N. SH. BOTIMEVE «NAIM FRASHËRI»
TIRANË, 1959

26

ARMIQTE

Xha Malja po e largonte për herën e parë djalin e madh — Zenelin, nga shtëpia dhe po e niste për në Korçë për punë. Atë e shtrengoi puna të veprojë kësh-tu. Moti erdhi i prapë: s'ranë shira, toka u tha dhe u ça, gruri s'ariti as gjer në gju, kokrat mbetën të vog-la e si të mpira. Tre burra në shtëpi ishin shumë. Nje-ri nga ata, të paktën, duhej të shkonte në qytet, të zin-te punë, që të ndihmonte familjen, ose në mos ta ndihmonte të mos i bëhej barrë. Punë atë vit kishte mjaft. Italianët ndërtonin fusha aviacioni dhe rrugë. Për këtë, shumë veta, thoshin se nga papunësia vendi ynë shpëtoi me në fund një herë e mirë.

Atë ditë që do të nisej Zeneli, i ati u ngrit më shpejt se çdo herë tjetër dhe që të heqë mërzinë, dolli në obor, ndreqi një lesë, pastaj bëri një bisht të ri shate me një dru që e kishte prerë dy ditë më parë në pyll. Brenda u kthye si dolli djelli mbi buzën e malit dhe si filloi të ngjitet në qiellin e kaltërt. Zenelin e gjeti të ve-shur e të mbathur, gati për rrugë. E ëma, një grua e pakët po e shkathët, i futi atij në torbë një kulaçe, që

e kishte bërë qysh më darkë, gjashtë vezë të zjera dhe një gavatë me gjizë, me ca fletë të njoma pjer-gulle sipër. Ajo e përqafoi djalin, i puthi faqet e sytë dhe nuk e mbajti dot veten: lot të nxehtë i rodhën në fytyrën e plakur. Xha Malja i çfryu:

— Tyt moj, ç'bën kështu? Për ku po e nis djalin, mos po e nis për në Amerikë?! Ja moj ku e kemi Korçën, te dera!

Këto fjalë i thoshte me gojë, se me zemër... Ç'të bënte, s'ishte mësuar të ndante djemtë nga vatra dhe sa mezi i mbante edhe ai lotët. Po burri duhet të jetë burrë.

— Ke hak ti. Ju burrat nuk e dini zemrën e nënës, — ja ktheu e shoqja si me drojtje.

Xha Malja dhe djali i tij i dytë, Hazbiu, e përco-llën Zenelin deri me të dalë të fshatit. Zeneli u nda me ta na qejf. Edhe atij nuk i vinte mirë të largohej nga shtëpia, nga nierëzit e dashur, dhe të fillonte një jetë të re, goftë edhe për pak kohë. Po s'kishte si të bënte, kështu e donte nuna. U var tatëpietë kodrës dhe mori rrugën gjatë zallit të lumit. Lumi kishte pak ujë, se shirat e vjeshtës nuk kishin filluar, i ngjante më tepër një përroi të madh dhe rrihte si me përtrim... Djelli finj lloi të diegë që shpejt në mëngjez. Lart qielli ishte na re, i kaltërt dhe i kulluar. Si duket do të kishte vapë. Djaloshi qëndroi, hoqi pallton e trashë prej shajaku, përveshi mëngët, vajti në lumë lau duart, llërë, faqe e gjuhë, duke shkrofëtirë nga kënaqësia dhe u fshi me një shami të kuqe të madhe. U sheshua në një hije dhe hengri mirë e mirë një copë të madhe kulaçe, dy vezë e pak gjizë. Pastaj mori përsëri rrugë. Rruga ishte e gjatë, po ai, si djalë i fortë mali, s'u lodh fare. Në mbrëmje hyri në Korçë dhe vajti drejt e në hani i peshkut — një han i vjetër në pazarin ku shitej peshku. Atje i dhanë vënd në një dhomë të vogël. Fjeti në rogoz bashkë me shtatë a tetë fshatarë. Katër a pesë prej tyre qenë djema të rinj, si Zeneli, dhe të tjerët burra në moshë të thyer, që kishin ardhur në Korçë për pazar

ose që të punojnë ca muai. Midis tyre ndodhej edhe një farë Llazi, djalë nga qyteti, me shtat të ngjeshur, i veshur si të thuash, as mirë, as keq. Të nesërmen Zeneli shkoi dhe menjëherë zu punë në fushën e re të aviaçionit, që ishte në ndërtim e sipër. Në han lidhi shpejt miqësi me Llazin. Ky Llazi ishte djalli vetë dhe i fitoi zemrën fshatarit të ri me shakatë plot kripë, që i kishte gati, në majë të çiuhës, në çdo çast. Zeneli mësoi shumë shpejt se ai rronte me kontrabandë. N'atë kohë s'kishte gjëkund kripë, vajguri, letër cigare. Po Llazi, dreqi e di se ku i giente, dhe ua shiste fshatarëve fshehtas pesë fish. Shpesh ai e kishte xhepin plot me napolona. Dhe shumë herë tregohej i dashur, dorëlëshuar. Kush e di sa herë e kishte shpënë Zenelin që ta qirasë në gjelltoren e Avduramanit, kishin ngrënë kush e di sa pjata gjellë dhe kur ishin ngritur kishte lënë në trapezë një napolon: tre dollarë për gjellët dhe një dollar bakshish. Por nuk ishin të pakta edhe rastet kur kthehej në han i vrënjtur, hundë e buzë, pa një santim në xhep; as i fliste as i kthente përgjigje njeriu dhe binte pa darkë. Miqësinë e të dy djemve e vunë re të gjithë fshatarët që flinin bashkë me ta në dhomë dhe një mbrëmje, kur ata të dy po vonoheshin, njeri, ai më i vjetri, tha me keqardhje:

— Giynah nga Zoti; Llazi do ta bëjë këtë djalë shokun e vetes!

Të nesërmen, kur Llazi dolli, shoku i dhomës ja tha Zenelit copë në sy:

— More djalë, Llazi është kopuk, i hurit e i litarit. ç'do ti që rri me të?! largohu nga ai me kohë, se do të merresh më qafë!

Djaloshi s'i tha as po, as jo. Ai e shihte se shoku i tij ishte në një rrugë që n'erëziti e ndershëm e përbuznin. Dhe megjithatë nuk shkëputej dot. Shpesh herë mendonte se veten e kishte në dorë dhe s'kishte ç'ti bënte Llazi. Kështu nuk u çkëput nga Llazi dhe e shtrëngoi më shumë miqësinë me të. Në mbrëmje takoheshin te një kafene e vogël në lagjen e Radanecit.

Ishte një lokal me tavan të ulët dhe plot tym, që mbushej ç'do natë me njerëz të hurit e të litarit. Klientët losnin sheshit me letra. Llazi ishte një nga lojtarët më të dhënë. Disa herë në kafene hynin policë të kuesturës. Atëhere lojtarët futnin letrat dhe parat shpejt e shpejt në xhep. Lodra me letra me para ishte ligjërisht e ndaluar. Po Llazi dhe ca të tjerë qosheve bënin sikur nuk i shihnin policët dhe vazhdonin lodrën pa e prishur qefin. Edhe ata hiqeshin sikur nuk pikasinin gjë dhe shkonin bisedonin vesh më vesh me kafexhinë. Policët nuk prishnin qejf me kafexhinë dhe për këtë merrnin ndonjë gjë nënë dorë prej tij. Zeneli në krve nuk luante. Po shpejt edhe atë e tërhoqi në këtë valle Llazi. Ata losnin aty shumë herë deri në mesnatë. Tani erdhën ditë që Zeneli mbushte xhepin me napolona, po erdhën dhe me shumë ditë që ai i linte në kumar të gjitha sa kishte, kthehej në han pik e vrer dhe nuk i fliste as nuk i përpjigjej njeriu. Në këto raste nuk e merte gjumi, betohej me vete për zot e pejmber, se s'do t'i shkelte këmba kurrën e kurrës në kafenen e mallkuar dhe se do të hiqte dorë nga ky Llazi plengprishur. Megjithatë të nesërmen, sikur s'ishte ay, po tjetër njeri, i vinte të qeshte me mendimet e natës dhe prap merrte rrugën e kafenesë. Një natë, nga ora dhjetë, kur të dyve, si ortakë që ishin, po u shkonte mirë kumari. Llazi i tha:

— Zenelkë e lemë me kaq sonte?

— Mirë.

Një djalë i gjatë dhe verdhacuk, me ca sy të këqij që të shihnin gjithënjë turbull ja priti:

— Si ore!.. Loja nuk pritet përgjysmë, ne kemi lënë napolona!

— Kemiounë — ja ktheu Llazi me inat.

Verdhacuku nuk e zgjati. Llazi, dhe veçanërisht shoku i tij fshatar Zeneli, ishin djema të fortë dhe të krisur, me të cilët ay, bashkë me shokët e tij, shtatë a tetë mangë, nuk guxonin të mbreheshin. E kishin provuar një herë këtë punë dhe u kish dalë keq. Dy nga ata

ishin përpjekur të fshehin xholet. Llazi ua kishte zënë në dorë. Kishte krisur atëhere sherri me karrike e shishe, ishin kthyer përmbys ç'kishte në sallë dhe hileqarët, bashkë me gjithë shokët e tyre, megjithse shtatë a tetë kundër dyve, e kishin pësuar keq. Këtë mësim ata s'e kishin harruar.

Llazi dhe Zeneli futën paratë nëpër xhepa dhe duallën në rrugë. Vesonte shi. Llazi i tha shokut të tij:

— A vemë sonte në shtëpinë publike?

— Jo ore, qenke budalla.

— Si?!.. Po dale një herë, a ke qenë ti në shtëpinë publike.

— Jo.

— Po ndonjë femër a ke provuar?

— S'kam provuar

Llazi ja dha një të qeshuri të fortë sa floi të mbajë brinjët me dorë. Pastaj ja priti:

— Ju fshatarët s'dini gjë fare nga bota, mor të gjorë! Po si ore, atë natë që do të të mbyllin...

Dhe ai ja plasi përsëri të qeshurit. Zenelit i mbeti hatri. Llazi e kuptoi këtë dhe duke e kapur miqësisht nga krahu ja ktheu:

— Zenel, mos m'u zemëro. Ti e di që unë të kam shok të ngushtë. Hajde tani, mos ma prish qejfin.

Zeneli e ndoqi shokun e tij. Dhe në rrugë dy ndjenja të kundërta përlësheshin te ay: Që në fëmini kishte dëgjuar në fshat për këto shtëpi të vesit. Sa keq, sa me përbuzje flitej për to. Kur ishte në fshat atij i vinte sikur bënje mëkatë dhe po të ecje në rrugën ku ndodheshin shtëpitë e vesit. Të gjitha këto kishin lënë gjurmë. Por tani atij i kishte lindur edhe një dëshirë e re: dëshira që të shijonte ledhat dhe përkëdhelitë e një femre. Dhe këto dy ndjenja të kundërta po luftonin.

Ata shkuan në fund të qytetit, në «Rrugën e Tiranës,» te ajo lagjia e përbuzur ku jetonin femrat e çthurura. Nga

një shtëpi dy katëshe me tulla të kuqe dolli një burrë i ngjallur me një borsalinë në kokë. Llazi e njohu menjëherë, megjithse ishte natë.

— A e di kush është ky, — pyeti me zë të ulët Zenelin si ishte larguar burri disa hapa.

— Ku ta di unë?!

— Në kohën e Zogut ka qenë deputet dhe tani është në atë korporatën që ka ngritur Italia në Tiranë. Hajde para që ka ky, sa të pijë të bëhet tapë dhe të hajë gjysma e Korçës.

— Si ore?!... Edhe njerëzit e lartë ardhkan këtu?!...

— Eh mirë o mirë, s'di nga këto gjëra ti! Ç'janë këta ç'janë, or t'u haptë dera! këta i bëjnë më të mëdhejtë!

Zeneli tundi kokën me çudi dhe ja priti:

— S'ma merrte mendja që këta të vinin këtu dhe të rinin bashkë me ne.

— Kush tha që rrinë me ty? Për këta ka shtëpi të shtrenjta dhe vende të veçantë.

— Po gratë i marrin vesh thua?

— Kush? gratë e tyre?. Edhe në i marrin vesh s'duan të dinë. Ato janë më keq se këto që rrinë këtu. Të dish ti ç'punojnë me oficerët italianë! Ky miku që dolli tani dhe ca shokë të tij kanë arritur sa të këmbejnë dhe gratë me njëri tjetrin!

— Aaaa! këtë s'ta besoj!

— E mir or mirë, këtë e di gjithë Korça, zotrote nuk zenke besë!

Në këto e sipër të dy shokët arrijtën para një shtëpije njëkatëshe, të bardhë, me oborrin të rrethuar me një mur të ulët. Llazi hyri i pari; Zeneli e ndoqi. Kaluan nëpër oborr. Nga brënda vinte melodja e një kënge. Hynë në ndërtesë dhe më në fund bënë në krahun e djathtë në një dhomë të ndriçuar nga një dritë e fortë elektrike. Përballë derës rrinte, në një karrige, një djalë i gjatë me një këmishë të verdhë të zberthyer që linte t'i dukej

gjoksi leshtor, me një palë pantallona doku të bardha; këndonte me një zë të fortë dhe i binte me shkathtësi një kitare. Atë e kishin vënë në mes dy gra: një grua e trashë, e thyer në moshë, që kishte filluar të thinjej, me një pamje të rëndë, e cila ishte padrone e shtëpisë, si dhe një vajzë e re topolake, me ca sy të egër, që ndiqte këngëtarin me një zë të çjerrë, të prishur nga alkoli. Në një minder pranë shtruar me një valenxe të kuqe me qime të gjata, një burrë i trashë tullac që ngjiste si bakall, me pantallona të pahekurosur, mbante mbi gjunjë një grua të re, të shkurtër dhe pa bel fare, me një fustan mëndafshi me lule të mëdha, gjithë ngjyra të ndezura, të ngritur paturpësisht deri në kofshët, me flokët e dredhura, që i binin mbi supe. Ajo i kishte hedhur krahët e bardhë, që dukeshin si prej brumi, atij që ngjiste si bakall, dhe qeshte me një zë të hollë e të mprehtë, që të çponte veshët dhe të kujtonte hingëllimën e pelës. Në qoshe flinte më kurris, me gojën hapur, i topitur nga alkoli, një burrë fytyrëgjatë, me ca mustaqe të vogla, me një kasketë të rrasur deri në veshët dhe me një xhaqetë lëkure plot me njolla vaji. Me sa duket ky do t'ishite ndonjë shofer. Një profum me një erë të rëndë kundërmonte. Hyrja e Llazit dhe e Zenelit nuk i bëri njerëzit që ishin në dhomë të prishnin terezinë. Ata të dy vanë dhe u ulën në minder midis burrit që mbante vajzën e çthurur në gjunjë dhe të dehurit që flinte në qoshe. Vesa i kishte njomur pak. Kur djaloshi mbaroi këngën, la kitarën te muri dhe kërkoi në xhepat paqetën e cigareve. Vajza e çthurur u ngrit nga karikja, shkoi duke u tundur e shkundur tërë naze te Llazi dhe ai i dha një të puthur në faqe. Ai e kapi nga llëra dhe i tha:

— Bardhyle, ky djali këtu vjen për herë të parë, mërrre dhe nxirrja pak turpin, siç e di ti vetë.

Zeneli erdh e u skuq deri në veshët. Një avull e përvelonte nga brënda dhe zemra filloi t'i rrahë me forcë.

Bardhylja e kapi nga dora duke qeshur me zë dhe e tërhoqi drejt një dere. Ay e ndoqi si me pahir.

Kjo ishte vizita e tij e parë në shtëpinë publike, por jo edhe e fundit. Ai filloi të shkojë dendur atje, herë me Llazin dhe herë vetëm.

* * *

Një ditë në fushën e aviacionit ndodhi një e papritur. Punëtorët u grumbulluan para barakës me dërrasa, ku ishin zyrat e financës, për të marrë pesëmbëdhjetëditëshin. Nëpunësi italian, një shkurtabiq me ca sy miopë, i numuroi nga një sportel lekët e punëtorit të parë, një djali të ri, dhe i tha me një shqipe të keqe duke i zgjatur penën dhe borderon:

— Më vënë firmën.

— Nuk ma ke dhënë hakën tamam. Kam punuar trembëdhjetë ditë; — i tha djaloshi italianit dhe pastaj filloi të numurojë para syve të nëpunësit ditët me gishta.

— Djalosh, këtu dhjetë ditë shkruan, capisci?

— Shih mor mirë! — ja priti me padurim djaloshi.

— Këtu me pasë punë! — u nxeh tullaci — me marrë ose ikë, va via!

Djaloshi ja hodhi parat brënda dhe u drejtua gjithin për në barangën e drejtorit. Po baranga ishte mbyllur. Në këto e sipër te nëpunësi italian plasi përsëri shekulli. Kush ankohej se i kishin shënuar ditë më pak dhe kush se i kishin mbajtur kot gjoba për veglat e dëmtuara në punë. Gjithë zemërim, nëpunësi mbylli sportelin. Porterja sa vinte shtohet. Dhe kur ra kambana, që shënonte fillimin e punës, s'levizi asnjë nga vendi. Kryepunëtorët filluan të çirren e të shajnë punëtorët. Po vështrimet plot zemërim të punëtorëve bënë që ata të mbyllnin gojën dhe të hiqen mënjanë. Nuk kaloi gjysmë ore, kur një veturë e zezë, me një shkëlqim verbonjës, u ndal para barakave. Që andej dolli drejtori italian, një burrë mesatar,